

*(Харківський Національний університет ім. Г. С. Сковороди)***АКТУАЛЬНІСТЬ ВИЩОЇ ХУДОЖНЬО-ГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ З ОГЛЯДУ НА ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ**

Постановка проблеми. Мистецька освіта в Україні набирає популярності, незважаючи на складності і невизначеність в соціальній, економічній та культурній сферах країни. Увага молоді і попит молодих людей на освіту в гуманітарній сфері знаходить своє пояснення при уважному вивченні не тільки внутрішньої ситуації в освіті і соціальній сфері (там, де має реалізовуватись продукт освіти), всередині України, але й розумінні глобальних загальносвітових процесів, впливова дія яких викликає надто швидкі зміни в підходах до світосприйняття і світорозуміння в світовій науці і, відповідно, освіті. Ефективному розв'язанню актуальних проблем, що постали перед національною системою освіти в нових умовах розвитку країни в контексті європейської і світової глобалізації сприяє урахування проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020р., реалізація Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», реалізація положень угоди про асоціацію між Україною та Об'єднаною Європою. В таких умовах, освітній стандарт потребує постійного оновлення, підпорядковуючись швидкому зростанню вимог суспільства до якості знань і умінь, отриманих молоддю шляхом вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прихильник студентоцентричного підходу до вищої освіти Іван Андрійович Зязюн був впевнений, що «...необхідна побудова цілісного процесу набування знань, адекватних життю, побудова органічного комплексу гуманітарно-соціально-історичних, природничо-наукових і художніх дисциплін» [4, с. 215].

Теми розвитку культури, теорії дизайну і художньої творчості освітлювали в своїх працях (В. Даниленко, О. Дем'янчук, В. Прусак, А. Чебикін); проблеми

теорії і практики мистецької освіти розроблені науковцями (Г. Гребенюк, О. Олексюк, О. Отич, В. Радкевич, О. Рудницька).

Питання взаємодії комунікаційної сфери і сфери культури простежено в дослідженнях зарубіжних науковців (Р. Якобсон, Г. Грейс, Р. Вільямс. Є. Холл);

Соціальну роль мистецтва в суспільстві освітлювали (О. Потебня, Д. Щербаківський, О. Довженко, Ф. Кричевський) – в Україні. В. Сміт і Л. Тедд в США, Г. Спенсер в Англії, К. Ланг у Німеччині розглядають художньо-графічну діяльність на основі естетично-доцільного візуального сприйняття предметного середовища.

Словник української мови тлумачить мистецтво як досконале вміння у справі; майстерність. Інший варіант пояснення терміну – галузь творчої художньої діяльності. Слід також погодитись з тлумаченням мистецтва як творчого відображення дійсності в художніх образах, творчої художньої діяльності [1, с. 719]. В усіх визначеннях молода людина здатна прочитати діяльнісний компонент у вигляді досконального вміння в справі та творчої діяльності, який поєднуючись складає досить привабливу форму результату мистецької освіти – це здатність до творчого труда завдяки отриманим досконалим вмінням. Це, власно кажучи абстрактна модель, вона приваблива і неконкретизована, при цьому неконкретність приваблива ще більше, бо фантазія здатна намалювати творчості безмежні обрії.

Навчатися мистецтву як майстерності і бути спроможним навчати майстерності/ мистецтву інших – гуманна і перспективна мета для побудови життя і розуміння можливості свого функціонального включення в соціум.

На наш погляд існує ще одна вагома причина майже всезагальної цікавості і затребуваності мистецтва і художньо-графічної освіти зокрема в середовищі сучасної молоді. Причину цієї зацікавленості слід шукати в появі нових засобів інформації і нових технологій подання інформації споживачу. Відмінність виражається в можливості діяти образами, створеними за допомогою самих різних технологій і засобів візуалізації – від реальних (фарби, графіт, крейда) до віртуальних.

Образ трактується словниками як форма реагування/рефлексії та як одне з понять мистецтва: 1) Специфічна для літератури і мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності. В науці певна ідея виражається через поняття, а в мистецтві — через образи. 2) Вигляд кого, чого-небудь, відтворений у свідомості, пам'яті або створений уявою. 3) Зображення якого-небудь явища через інше, конкретніше або яскравіше [2, с. 560].

Формулювання цілі статті: мережа Інтернет, розростання якої перетворює віртуальний світ в загальнодоступний і необхідний, займає все більше часу в житті людини. В поле зору людини потрапляє величезна кількість найрізноманітніших образів, створених різними особами з різною, не завжди однозначною і зрозумілою метою. Занурення в таке образне середовище без попередньої підготовки спроможне призвести до потрясінь і хвороб, викликаних втотою, пов'язаних з неспроможністю організму витримати шквал різномірної зорової інформації і вчасно «переварити» її, отримавши потрібний результат. Існування і діяльність, пов'язані з мережею Інтернет надають доступ до багатьох економічних і соціальних ресурсів – це віддалена праця і отримання знань, подорожі, комунікація і багато іншого. Під час користування мережею «...відбувається опанування унікальною міжнародною мовою, яка не потребує словесного перекладу (своєрідним есперанто, але не штучно створеним, а природнім, гуманітарним). Основний зміст мистецьких шедеврів, їх емоційно-естетичний сенс зрозумілий кожній людині й миттєво схоплюються без вербалізації, нерідко на рівні не тільки свідомості, а й підсвідомості [8, с. 9].

Тобто для позитивної результативності перебування в віртуальному просторі потрібний цілий комплекс знань і умінь, основною масою якого є вміння оперувати образами.

Виклад основного матеріалу. Вміння оперувати образами в словнику української мови поєднано як означення зі словом художній. Художній – той

- 1) який стосується мистецтва, відтворення дійсності в образах;
- 2) який стосується сприйняття явищ мистецтва або їх створення, втілення, передавання [3, с. 169].

Зарубіжні дослідники, приділяючи увагу візуальному сприйняттю і відтворенню дійсності в образах, застосовують для визначення цієї діяльності терміни графічна грамота, графічні уміння, графічні навички.

Художнє сприйняття і відтворення дійсності в образах нерозривно пов'язане з діяльністю багатьох осіб, причетних до мистецької сфери. Як записано в академічному тлумачному словнику: художній – це означення для діяльності в мистецькій сфері. В цьому сенсі означення художній 1) стосується діяльності в галузі мистецтва, пов'язаний з мистецтвом; 2) є у назвах осіб і організацій, які відають діяльністю в цій галузі; 3) стосується діячів, працівників мистецтв. *Художнє середовище; Художні сили*; 4) стосується навчання, підготовки працівників мистецтв [3, с. 169].

Викладання мистецьких дисциплін упродовж усього часу розвитку педагогічної освіти України було невід'ємним компонентом змісту загальної педагогічної підготовки. Починаючи від К. Ушинського, який наголошував на необхідності навчання майбутніх педагогів педагогічній рисовці. Радою діячів з підготовки викладацького складу (1918) було обговорено питання про введення обов'язкової мистецької освіти в учительських інститутах і викладання на всіх факультетах малювання, креслення, ліплення та музики. Завдання з включення мистецтва у зміст професійної підготовки вчителів вбачалися керівниками освіти у формуванні у студентів художньої грамоти та фахової майстерності. Закономірність впровадження мистецьких дисциплін до змісту загально педагогічної підготовки майбутніх вчителів ґрунтувалась на тому, що малювання сприяло розвитку спостережливості, вмінню інтенсивно напружувати увагу, ілюструвати теоретичний матеріал, відчувати форму і кольори, активно сприймати інформацію.

Художників-педагогів готують на художньо-графічних факультетах вищих навчальних закладів України. Основи новітньої художньої освіти, безпосередньо пов'язаної в більшій мірі з художньо-графічною діяльністю на відміну від загальної мистецької започаткував Г. Нарбут (1917-1924). Художньо-графічна освіта навчає розумінню гармонії, доцільності, відчуттю

пропорцій, ритму, форми; виховує художній смак; надає уміння персоніфікації та психологічного перевтілення.

В глобальному процесі освіти простежується переміщення від продукції «конвеєру» фахівців у різних областях до їх продукції в малих "серіях" або навіть окремих фахівців. При цьому гнучкість й здатність повторно регулювати процес отримання знань стає найважливішою власністю, придбаною в результаті освіти. Цей процес для художньо-графічної освіти України не є новим – освіта в «творчих майстернях» невеликих груп талановитої молоді багато років приносить плідні плоди високої фахової майстерності українських художників-графіків [6].

Розглядаючи результати художньої освіти з точки зору адекватності потребам сучасного світу, можемо стверджувати, що ефективна і відповідальна участь в сучасному світі потребує розвитку більш високого інтелектуального, навіть наукового рівня складності, так званого авторського рівня. Зарубіжні дослідники означають цей рівень як такий, що, передбачає наявність критичного мислення та рефлексивний, цілісний підхід до життя з боку особистості (Kegan, 2001). В цьому зв'язку, як концептуальна основа дієвих можливостей, отримуваних шляхом сучасної освіти, була запропонована тривимірна класифікація умов продуктивного функціонування особистості в суспільстві: – діючи автономно – діючи інтерактивно – діючи в соціально гетерогенних групах. Діючи автономно – ця умова сфокусована на самостійності особи, (її самотності). Умова спроможності інтерактивної діяльності характеризує взаємодію індивіда зі світом через його фізичний і соціокультурний інструментарій (включаючи рідну мову і традиційні академічні дисципліни, такі як історія). Умова, за якої особистість здатна до діяльності в соціально гетерогенних групах підкреслює мотивацію і спроможність, тобто володіння уміннями взаємодіяти з іншими, відмінними за культурними, або етнічними характеристиками особами.

В цьому контексті (згідно концепції креативності Дж. Гілфорда), акцентуються такі якості особистості як здатність до виявлення проблеми;

здібність акумулювати різні ідеї; спроможність гнучко реагувати на різні професійні обставини; оригінальність художнього мислення; уміння удосконалювати завдання, додаючи кожного разу нові деталі; потенція збагачувати свій досвід, тобто здійснювати аналіз та синтез.

Авторський підхід, авторство співзвучно художньо-графічній діяльності, яка дозволяє створювати неповторні мистецькі добутки, інакше-творити. Такий критерій оцінювання якості творчої художньої роботи як авторський підхід до її вирішення уживаний в художньо-графічній діяльності вже багато часу [6, с 14]. З огляду на реалії в усіх сферах життєдіяльності людини, багато науковців, експертів погоджуються, що цей фактор сприяє зростаючій популярності художньо –графічної освіти, як шляху до творчої самореалізації і утвердження в суспільстві в якості автора (на відмінність від «виконавця»). В цьому зв'язку етнічне і загальнолюдське, поєднані у гармонійній кількості і авторській значущості, це ті складові (фактори), які здатні впливати на успішну адаптацію особистості в суспільстві і мають можливість ставати перешкодою антисоціальним явищам в суспільстві.

Талановиті художники і педагоги віддають багато творчих сил діяльності в сфері мистецтва, вихованню і освіті молоді, прилучаючи її до мистецтва шляхом художньо-графічної освіти. Розглядаючи творчу діяльність митця в якості суспільної особи, слід розуміти роль особистості відносно культурного розвитку соціуму шляхом збереження загальнолюдських цінностей (І. Репін, В. Щербаківський). Там де є вікова традиція, крок за кроком від учителя до учня, творча ідея стає усе більш багатогранною. У зв'язку з цим рівноправність у відносинах на висоті високого мистецтва викладача і студента, здатна актуалізувати повагу молодій людині до себе, своєї творчості, творчої культури своєї нації і, загалом світової культури, як величезного гуманістичного скарбу людства.

Випускники художньо-графічних факультетів отримують уміння і навички художника відповідної спеціальності і мають право викладання художніх

дисциплін в освітніх закладах професійної і середньої освіти і загальноосвітній школі.

Важливо, що з 2009 року «Державним стандартом базової і повної середньої освіти України задекларовано безперервну вертикаль художньої освіти шляхом уведення навчальної дисципліни «Художня культура».

Формування художньо-графічної культури розглядається в цьому сенсі як усвідомлений, наполегливий та керований викладачами процес, в основі якого закладена науково-обґрунтована психолого-педагогічна система, побудована на основі знань щодо розмаїття сфери мистецтва, особливостей художньо-образної мови, засобів виразності, а також умінь і навичок для художньо-творчої діяльності майбутніх фахівців.

«Державним Стандартом педагогічної освіти України» особлива увага приділяється також дисципліні «Художня графіка», вона входить до професійно орієнтованих дисциплін мистецького циклу.

Висновки І. А. Зязюн стверджував, що «...смысл і ціль освіти – людина у постійному розвитку, її духовне становлення, гармонія її відносин з собою і іншими людьми, зі світом. У такий спосіб освіта на державному рівні створює умови розвитку – саморозвитку, виховання – самовиховання, навчання – самонавчання всіх і кожного. Під освітою розуміється процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і не живої природи. Отже, система освіти створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості і в ідеалі її призначення – щастя людини» [5, с. 14].

В цитованому визначенні смислу і цілей освіти видатного українського філософа і педагога актуалізується необхідність постійного координування і уточнення змісту освіти; кількості і якості знань, які надаються в системі освіти з оглядом на людину, її потреби і сподівання.

І. А. Зязюн описав культурологічні функції особистості як здатність перетворювати і створювати культуру. Цей процес означено як соціально-психологічне явище, в якому актуалізується емоційно-естетична активність

особистості із складною, зовні і всередину направленою пізнавальною і комунікативною функціями [6]. Тобто художньо-графічна освіта забезпечує здібність до художньо-образного освоєння світу, в якому поєднуються об'єкт і суб'єкт, і відношення до нього суб'єкта, тобто ціннісну інформацію про світ; здібність до створення художньої реальності: наочних, наочно-імітаційних образів; здатність користуватися мовою мистецтва, тобто здатність образно моделювати предметне середовище і своє відношення до нього, здатність втілювати його в реальній формі.

Перелічене пояснює соціально-психологічну, культурологічну, емоційно-естетичну затребуваність художньо-графічна освіти, актуалізує її педагогічну роль, як особливого виду людської діяльності, в процесі якої людина, вдосконалюючись, розвиваючись, успішно реалізуючись, самовиражаючись, створює духовні та матеріальні цінності, які мають, як об'єктивно-суспільне, так і суб'єктивно-особистісне значення. Художньо-графічна творчість, можливості якої розширює і спрямовує художньо-графічна освіта, цінна як вища форма самореалізації і самовираження особистості, в якій активно беруть участь майже всі фізичні і духовні сили людини [9, с. 7-15].

Натомість реальність сьогоденного соціального стану молоді країни як користувачів і основних суб'єктів продукту такої освіти, потребує уваги фахівців для актуалізації завдань по узгодженню економічних і соціальних цілей особи, держави і освіти шляхом оновлення і модернізації освітніх стандартів мистецької педагогіки. Бо, як занотовують європейські дослідники освітній стандарт як соціальна норма життєздатний тільки через свою спрямованість на результати навчання - характеристики особистісних "приростів" з погляду забезпечення ефективної життєдіяльності особистості в соціумі та підвищення потенціалу її самореалізації в межах загальної та професійної культури, моралі, духовності та соціальної відповідальності [10].

Література:

1. Академічний Тлумачний словник української мови (1970—1980): в 11 томах. – Т. – 4, 1973. – С. 719.
2. Там само. – Т. 5, 1974. – С. 560.

3. Там само. – Т. 11, 1980. – С. 169.
4. Зязюн І. А. Освітні парадигми в контексті філософських ідей /Іван Андрійович Зязюн / Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський журнал за ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. – Ченстохова – Київ: Видавництво Вищої Педагогічної школи у Ченстохові, 2003. – Вип. № 5. – С. 213-226.
5. Зязюн І.А. Проблема розвитку особистості у теорії мистецької освіти / Іван Андрійович Зязюн / Мистецтво у розвитку особистості: [Монографія / за ред. Н.Г.Ничкало] - Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 14–36.
6. Зязюн І. А. Освітній простір культури в педагогічній теорії /Іван Андрійович Зязюн / Професійна освіта: педагогіка і психологія. Українсько-польський щорічник. За ред. І. Зязюна, Т. Левовицького, Н. Ничкало, І. Вільш. – Ченстохова – Київ: Видавництво Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові, 2005. – Вип. 7. – С. 35-46.
6. Кстянтинов В. Сторінки історії. [75 років Вищої художньої школи Харкова:1921-1996] / В. Кстянтинов, Л. Соколюк, С. Нікуленко //Харківський художньо-промисловий інститут ; упоряд.: В. Даниленко, Л. Бикова .- Х,1996. – С. 9-31.
7. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посіб. / Л. М. Масол. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. – 178 с.: іл.
8. Масол Л.М. Інтеграція в системі шкільної мистецької освіти і полі художня підготовка вчителів/Л. М. Масол // Психолого-педагогічна проблема сільської школи. – Вип. 4. – К: Наук. світ, 2003. – С. 7-15.
9. Rychen D.C. Key Competencies for Successful Life and Well-Functioning Society / D.C. Rychen - OECD: Hogrefe and Huber, 2003. - 224 p.